

פתרון הבחינה בהיסטוריה ב', 1 יח"ל, מועד קיץ 2010

שאלון: 022116

מוגש על-ידי: נעמי בלנק, רענן נוימרק, שמעון ביטון, דורון קורקוס,

יעקב סרוסי, אמנון הורטיק

מורים להיסטוריה ברשת בתי הספר של יואל גבע

התשובות הן בנקודות בלבד, על הנבחן לפרט את הדברים

בשאלון זה ארבעה פרקים. על הנבחן לענות על שאלה אחת בכל פרק, מביניהן לפחות שתי שאלות הכוללות קטע מקור

נושא א- טוטליטריות, נאציזם, אנטישמיות, מלחמת העולם השנייה

והשואה

פרק א'

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 1-3

שאלה מספר 1- קטע מקור- המשטר הטוטליטרי בברית המועצות

סעיף א'

ביטויי הטרור המופיעים בקטע:

- א. גרושים מהבית.
- ב. הלשנה.
- ג. מאסר בכוח ובפתאומיות.
- ד. החרמת הרכוש על ידי "האיש שלבש מדים של ביטחון המדינה".
- ה. הפחדה "כשחלף על פני השכנים במדרגות נהג להיעצר, לבחון אותם בארשת פנים בוטה...".

השלטון הטוטליטרי משתמש בטרור מהסיבות הבאות:

- א. השלטון מפקח על חיי הפרט באופן צמוד באמצעות מערכת של חוקים, צווים, מחנות עבודה, מחנות ריכוז, משפטי ראוה וגופי ביטחון גלויים וסמויים. לטרור יש השפעה פסיכולוגית על האזרח הגורמת לאימה ופחד ולציות מחלט לשלטון.
- ב. השלטון הטוטליטרי מחזק את מעמדו בכך שמונע כל אפשרות לביקורת, מחאה או מרד נגד פעולות השלטון. באמצעות הטרור מבטיח המנהיג הטוטליטרי את הנאמנות של האזרח אליו.

סעיף ב'

המאפיינים הנוספים של משטר טוטליטרי, מלבד טרור:

- א. אידיאולוגיה כוללנית אחת ויחידה.
- ב. מדינת מפלגה שבראשה עומד מנהיג אחד.
- ג. מונופול של המדינה על מערכות החינוך והתרבות ושימוש בתעמולה.

מאפיינים אלה באו לידי ביטוי במשטר בבריה"מ כך:

- א. אידיאולוגיה כוללנית אחת ויחידה- האידיאולוגיה הקומוניסטית הציגה לאזרחיה אמת אחת יחיד ומחלטת "הקומוניזם". "הקומוניזם" הפך ל"דת מדינה". שמטרתה לשנות סדרי חיים ומען בניית "עולם טוב יותר".
- ב. מדינת מפלגה שבראשה עומד מנהיג אחד- בבריה"מ נוצרה בהדרגה מדינת מפלגה דיקטטורית שבה מותרת על פי החוק רק מפלגה אחת. במוסדות המדינה ובארגונים הכלכליים, החברתיים, מוסדות החינוך והתרבות כיהנו רק אנשי מפלגה. המנהיג נהנה מסמכויות בלתי מוגבלות וממעמד של אל "כל יכול". בבריה"מ התקיים "פולחן אישיות" שהאדיר את שמו של סטאלין כדי להצדיק את מעמדו הבלתי מוגבל.
- ג. מונופול של המדינה על מערכות החינוך והתרבות ושימוש בתעמולה- הפיקוח על המערכות הללו התהדק והן הפכו מגויסות למען השלטון והעברת מסריו. מערכת החינוך גויסה להחדרת תעמולה קומוניסטית, האומנות, הספרות, העיתונות, המדע הפכו לחלק מהתרבות הקומוניסטית המגויסת.

שאלה מספר 2- העמדה של הנהגת יהודי גרמניה, ועידת אויאן

סעיף א'

העמדה של הנהגת יהודי גרמניה: ב 1933 הוקמה הנציגות הארצית של יהודי גרמניה כארגון גג של כל הארגונים היהודיים בגרמניה. בתחילה היא ניסתה לייצג את היהודים לפני שלטונות הרייך, כדי למחות על הרדיפות ולאפשר ליהודים להמשיך בחייהם בגרמניה. כאשר היא לא זכתה לתגובה מצד השלטונות היא ניסתה בהמשך להתרכז בענייני הפנים של הקהילה היהודית ולהקל על המצוקה בעיקר בתחומי החינוך והתרבות. במהלך השנים היא תמכה גם בהגירת יהודים וגם בציונות. הפעולות שביצעה בסוגיות אלה:

1. הקמת איגוד התרבות היהודי- בקיץ 1933 הוקם איגוד התרבות היהודי של ברלין שנועד לשמש במה לאמנים וליוצרים יהודיים שפוטר מעבודותיהם. לאחר קבלת אישור מן השלטונות, הוקמו לקראת סתיו 1933 תזמורת סימפונית, תיאטרון ובית אופרה יהודיים. עד ינואר 1934 הצטרפו לאיגוד 20,000 מינויים. האיגוד בא לענות על צורך כפול: לספק עבודה ופרנסה לאמנים היהודיים ולאפשר לציבור היהודי הגרמני, "צורך התרבות", ליהנות ממופעי תרבות ללא יחס עוין מצד הקהל הגרמני.
2. הקמת הרשות להנחלת השכלה יהודית למבוגרים- בשנת 1934 הקים מרטין בובר, פילוסוף יהודי- גרמני, את "הרשות להנחלת השכלה יהודית למבוגרים". הרשות באה לענות על הצורך

של היהודים בזמן הרדיפות להתלכד עם יהודים אחרים במטרה לבחון מחדש את זהותם ועל התעניינות מוגברת בלימודי היהדות. במסגרת הרשות למדו מורים ומדריכי נוער, רבנים ונשים. תכנית הלימודים כללה פעילות ספורטיבית לצד לימודים במקצועות מדעי הרוח והיהדות, ונערכו מפגשי שירה בציבור.

3. הקמת בתי ספר יהודיים - הקמת בתי ספר יהודיים פרטיים וציבוריים באה לענות על הקושי הגדול של התלמידים היהודים לבקר בבתי הספר הכללים בגרמניה שם זכו להשפלות קשות. הקמת מערכת חינוכית נפרדת ליהודים באה לענות גם על הצורך לספק פרנסה ועבודה לאלפי המורים היהודים שפוטרו מעבודותיהם. מטרתם של מוסדות החינוך הייתה להעניק לילדים משענת רוחנית- נפשית שתעזור להם בהתמודדותם עם המשבר בחייהם. כמו כן, שאפה מערכת החינוך היהודית להעמיק את היכרותם של התלמידים עם מורשתם היהודית, ולספק להם ידע והכשרה מקצועית כהכנה לקראת שינויים אפשריים בעתידם.

סעיף ב'

הנשיא רוזוולט כינס את ועידת אוויאן מהסיבות הבאות:

1. לחץ של ארגונים יהודיים בארה"ב להתערב לטובת יהודי גרמניה הנרדפים.
  2. הדימוי של ארה"ב כעומדת בראש ההגנה על זכויות האדם.
  3. הנשיא לא רצה לשנות בעצמו את מדיניות ההגירה הקשוחה של ארה"ב ולקלוט מאות אלפים של מהגרים ולכן ניסה לשכנע מדינות אחרות לעשות זאת.
- שני טיעונים של נציגי מדינות שהשתתפו בוועידה:
1. קנדה- מעוניינת בהגירה של כורים ושל עובדים בחקלאות בלבד (רוב היהודים לא עסקו במקצועות אלה).
  2. אוסטרליה- לא מעוניינת "לייבא" בעיה גזענית לתחומה.

שאלה מספר 3- תוקפנות ופיוס

סעיף א'

שני צעדים המבטאים הקצנה במדיניות החוץ הנאצית משנת 1938:

1. סיפוח אוסטריה (מארס 1938)

היטלר מעודד את המפלגה הנאצית האוסטרית לעורר מהומות בראשית 1938. בפברואר 1938 הוא לוחץ על ראש הממשלה האוסטרי לשחרר עצורים נאצים ולמנות את מנהיג המפלגה הנאצית באוסטריה, סייס אינקווראט, לשר עם סמכויות ביטחוניות בממשלתו. ראש הממשלה מנסה לקיים משאל עם במדינתו בעניין זה, שלא יוצא לפועל בשל התערבות היטלר. הנאצים האוסטרים מעוררים שוב מהומות, ראש הממשלה מתפטר ובמקומו מתמנה סייס אינקווראט לראש הממשלה החדש שמזמין את היטלר להחזיר את הסדר על כנו באוסטריה. ב-12 במארס נכנס היטלר לוינה לקול תשואות ההמונים ולמחרת הוא מספח אותה רשמית לרייך. צעד זה מחזק את גרמניה לקראת המלחמה כך: בלי ירייה אחת, הצליח היטלר להוסיף לגרמניה שטחים חשובים,

יותר משבעה מיליון אוסטרים ואוצרות טבע רבים. גרמניה עשתה צעד חשוב לקראת מימוש עיקרון "מרחב המחייה" של האידיאולוגיה הנאצית באמצעות הכנת עומק אסטרטגי במזרח לרייך בן אלף השנים.

2. כיבוש חבל הסודטים (ספטמבר 1938)

בחבל הסודטים שבצ'כוסלובקיה חי מיעוט גרמני גדול בן למעלה משלושה מיליון איש. בחבל התקיימה מפלגה נאצית אשר תבעה אוטונומיה מהממשלה הצ'כוסלובקית, בעידודו של היטלר. הממשלה הצ'כוסלובקית סרבה ונוצרה מתיחות בין גרמניה לבין צ'כוסלובקיה שעלולה הייתה להוביל למלחמה כוללת בשל מערכת הבריתות של כל אחת מהמדינות. ראש ממשלת אנגליה, צ'מברליין, נפגש עם היטלר פעמיים בגרמניה כדי לנסות למצוא פתרון למשבר. בסופו של דבר, התקיימה במינכן ועידה בהשתתפות ארבע המעצמות: גרמניה, איטליה, אנגליה וצרפת, אשר מסרה את חבל הסודטים ללא תנאי באופן מיידי לידי היטלר. צעד זה מחזק את גרמניה לקראת המלחמה כך: הסכם מינכן היה הישג גדול של מדיניות החוץ הנאצית. היטלר קיבל לידי כשליש מאוכלוסיית צ'כוסלובקיה ובו מיעוט גרמני שהוחזר למולדתו. בחבל הסודטים היה קו הביצורים החזק של צ'כוסלובקיה, היו מפעלי התעשייה הגדולים שייצרו כ-80% מתפוקות הברזל, הפלדה, הפחם והחשמל של המדינה. לוועידת מינכן הייתה השפעה גם על ברית המועצות. סטאלין ראה כיצד נוהגות אנגליה וצרפת ביחס לבעלת ברית ודבר זה יקל עליו לחתום עם גרמניה חוזה אי התקפה בעתיד.

סעיף ב'

ניתן להגדיר את מדיניות הפיוס כך: אנגליה וצרפת מגיבות בוותרנות ובפייסנות לדרישותיו התוקפניות של היטלר כדי למנוע מלחמה כוללת. זאת בהנחה שדרישותיו של היטלר מוצדקות בחלקן בשל העוול שנעשה לגרמניה בחוזה ורסאי ושאלם הן תוותרנה להיטלר הוא יתמתן. לכן, בשנות השלושים לא הגיבו מעצמות המערב בצורה משמעותית כנגד צעדיו הבוטים של היטלר בתחום מדיניות החוץ, צעדים שהפרו הסכמים בינלאומיים עליה חתמה גרמניה בעבר. הסיבות לנקיטת מדיניות זו על ידי בריטניה:

1. הלם מלחמת העולם הראשונה ופציפיזם - מעצמות המערב ניסו למנוע מלחמה כמעט בכל מחיר בשל הזיכרונות הקשים של ההרס והחורבן שהותירה אחריה מלחמת העולם הראשונה בריטניה איבדה למעלה ממיליון חיילים במלחמה זו. בהקשר זה מן הראוי להזכיר את "שבועת אוקספורד" (1933), שבה נשבעו סטודנטים לא לאחוז בנשק לעולם.
2. חולשת המשטרים הדמוקרטים - מעצמות מערב אירופה סבלו ממשברים כלכליים ומאי יציבות פוליטית. עובדה זו תרמה למדיניות חוץ חלשה. מטרתן של הממשלות הייתה בעיקר לשרוד פוליטית ולפיכך הן פחדו להסתבך במלחמות מיותרות. ניקח לדוגמה את בריטניה שבה התחלפו ממשלות רבות בשנות השלושים והיטלר ניצל את נפילת הממשלות כדי לנקוט בדיוק בזמן המשבר הפוליטי - צעד נועז במדיניות החוץ שלו.

3. מחסום בפני הקומוניזם- בריטניה פחדה מאוד מפני "הסכנה האדומה" (הכינוי להתפשטות הקומוניזם). לפיכך, היא ראתה בהיטלר, שהיה אנטי קומוניסט מובהק, כחוצץ, בין לבין מגמת ההתפשטות הקומוניסטית. במלים אחרות, בריטניה בשנות השלושים חששה יותר מסטאלין מאשר היטלר. כל עוד היטלר אינו נוקט בפעולה קיצונית מדי- מוטב לחזקו כמחסום מפני סטאלין וההתפשטות הקומוניסטית.
4. עליית הימין הקיצוני באירופה- בבריטניה התחזק הימין הקיצוני בשנות השלושים. מפלגות ימניות קיצוניות שנבחרו לפרלמנט באנגליה התנגדו למדיניות תקיפה כנגד גרמניה.

פרק ב'

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 4-6

שאלה מספר 4- קטע מקור- "מבצע ברברוסה"- הפלישה לברית המועצות, ועידת

ואנזה

סעיף א'

פלישת גרמניה לבריה"מ יצרה חזית שניה במלחמת העולם השנייה. מעתה ואילך גרמניה תצטרך להלחם הן בחזית המזרחית והן בחזית המערבית (משום שבריטניה עדיין לא נכנעה). הפלישה לשטחים העצומים של בריה"מ חייבה את גרמניה לרכז כוחות אדירים הן בכח אדם והן במשאבים. חוסר היכולת של הצבא הגרמני להכריע את המלחמה בבריה"מ גרמה לכך שהצבא הגרמני נתקע בבריה"מ ולראשונה נבלמה מלחמת הבזק הגרמנית. כך מצאה את עצמה גרמניה נגררת למלחמת התשה בת כשלוש שנים במזרח, שבה היא תאבד את מיטב כוחותיה. כעסו של היטלר על חוסר יכולתם של הגנרלים להכריע את המלחמה במזרח גרמה להחלטתו ליטול את הפיקוד הצבאי לידי, דבר שגרם לקבלת החלטות לא מקצועיות ומרמור בקרב הקצונה הבכירה. כמו כן, הפלישה לבריה"מ בניגוד להסכם ריבנטרופ- מולוטוב העבירה את בריה"מ לצד בעלות הברית כשעד לפלישה בריה"מ סיפקה ציוד ומוצרים לגרמניה.

בעקבות פלישה זו התחיל קצח המוני של היהודים בבריה"מ מהסיבות הבאות :

1. זיהוי היהודים עם הבולשביזם- בעיני ההנהגה הנאצית התקיימה זהות בין היהודים לבין הבולשביזם. היהודים נתפסו כיוצריה ומחולליה של תפיסה המסכנת את כלל המין האנושי – הבולשביזם, שהינו צעד ראשון בדרכם של היהודים להשתלט על העולם. מכאן, המאבק נגד ברית המועצות היה מאבק מכריע **אידיאולוגי**, שבו יש להכריע את **האויב היהודי- בולשביקי** **עד תום**.
2. הריכוז הגדול של היהודים במזרח- בברית המועצות ובפולין חי הריכוז היהודי הגדול בעולם (כשישה מיליון). הפלישה לברית המועצות יכלה למצוא פיתרון לבעיה היהודית "במכה אחת", זאת לאחר שהניסיון לחסל את היהודים בגטאות בפולין לא התקדם כמצופה,

- והגטאות היו גדושות בהמוני יהודים. במרחבים העצומים של ברית המועצות יכלו מיליוני "ייסודות לא רצויים" להיעלם בלי להשאיר עקבות.
3. יישום מלא של עיקרון "מרחב המחיה"- עם הפלישה לברית המועצות החל יישומו המלא של עקרון "מרחב המחיה", שלפיו תקום אימפריה גרמנית גזענית במזרח. לצורך "טיהור" השטחים הכבושים הוקמו ארבע יחידות מיוחדות של "איינזגרופן" (כפופות ל-S.S.) שהתלוו לצבא הגרמני בפלישתו לברית המועצות ושהיו הממונות על תחילת ביצוע ההשמדה ההמונית. במלים אחרות, עם הפלישה לברית המועצות ותחילת יישומו המלא של "מרחב המחיה", נוצר מערך הכוחות המיוחד להשמדת היהודים.
4. תפיסתה של גרמניה את "המזרח"- במסורת הלאומית הגרמנית ובתפיסה הנאצית נתפס המזרח, והכוונה בעיקר לברית המועצות, כמקום מפגר, נחות, בזוי, חסר כל הבנה של ערכי המערב, מזוהם ומוצף ביהודים-בולשביקים. עם הפלישה לברית המועצות, כאשר ההתרחקות מדעת הקהל העולמית גברה, במפגש בין החיילים הגרמנים לדימויי המזרח, הותר הרסן לפגיעה קשה ביהודים ולמציאת פיתרון קיצוני כנגדם בדמות ההשמדה.

סעיף ב'

הטבלה שלפנינו מבטאת את הטוטאליות של הפתרון הסופי כך:

- א. מספר היהודים המיועדים להשמדה- 11,000,000 ויותר, כלומר כל יהודי אירופה ואף מעבר לכך.
- ב. בוועידה דובר על קהילות יהודיות גדולות (5,000,000 יהודי ברה"מ, יותר מ-2,000,000 יהודי פולין) לצד קהילות יהודיות קטנות מאוד, כמו: יהודי אלבניה- 200 בסה"כ או יהודי נורבגיה- 1,300 יהודים.
- ג. מוזכרים יהודים במדינות ניטרליות, כמו: שבדיה (800), שוויץ (18,000), אירלנד (4,000) וכו'.
- ד. מוזכרות קהילות יהודיות במדינות שלא נכבשו כלל (יהודי אנגליה) ואפילו על יהודי צפון אפריקה, תחת הכותרת: "צרפת הבלתי כבושה – 700,000".

שאלה מספר 5- תוניסיה בימי הכיבוש הנאצי (נובמבר 1942 עד מאי 1943)

סעיף א'

תוניסיה הייתה המדינה היחידה מבין ארצות האסלאם שהייתה בכיבוש נאצי ישיר. כיבוש תוניס היווה תגובה לנחיתה האמריקנית באלג'יריה ("מבצע לפיד"). צבא הכיבוש כלל את הצבא הגרמני, שהשתלט על העיר תוניס, ואת הצבא האיטלקי-גרמני שהובס בלוב ונסוג לתוניס. הצבא הגרמני, היה כבר פחות מאיים לאחר שהובס בלוב, ולאחר הפצצות של חיל האוויר האמריקני, לצדו היה בעל ברית איטלקי חסר נשימה ועייף מן המלחמה.

המטרות העיקריות של הכיבוש הנאצי היו:

1. היערכות מול בעלות הברית- הגרמנים חששו להילכד בצבת, מצד אחד האמריקנים מאלג'יריה ומצד שני הבריטים ממצרים ולכן ראו הגרמנים בתוניסיה שדה מערכה אסטרטגי.

2. עזרה לנתינים איטלקיים- בתוניסיה התגוררו נתינים איטלקיים, ביניהם גם יהודים, בעלי רכוש רב וקשרי מסחר עם איטליה. הנתינים האיטלקיים שחששו מהחרמת רכושם על ידי משטר וישי(משטר שיתוף פעולה צרפתי ששלט בתוניסיה) ביקשו את התערבות הצבא הגרמני כהגנה מפני החרמה.
3. בתוניסיה חיו עם פרוץ מלחמת העולם השנייה 85,000 יהודים שהיוו 2.7% מהאוכלוסייה הכללית.

הצעדים שנקטו הנאצים נגד היהודים בתוניסיה היו:

1. ליהודים נגרם נזק אישי כתוצאה מהחרמת רכוש פרטי, הרס בתי מגורים עקב מהלכי המלחמה ומהיעדר מקומות עבודה.
2. ב- 23 בנובמבר 1942 עצרו הגרמנים ארבעה מראשי הקהילה ביניהם נשיא הקהילה היהודית בן השבעים, שנעצר לשלושה ימים, שוחרר אך חויב להתייצב כל יום במפקדת הגסטפו. שחרור מנהיגי הקהילה הושג בזכות התערבותם של המושל הצרפתי ממשטר וישי, ראש עריית תוניס המוסלמי והקונסול האיטלקי.
3. יהודים פונו מדירותיהם המרווחות בצפון העיר, בשדרות פאריס. מקלטי הרדיו שלהם הוחרמו כדי שלא יוכלו להאזין לשידורי רדיו "צרפת החופשית" מלונדון.
4. ב- 6 בדצמבר 1942 בוטל הוועד היהודי הקיים, ועל הוועד היהודי החדש שהוקם, הוטל התפקיד לגייס תוך יממה 2000 יהודים מגיל 17-50 לעבודות כפייה, מספר שהוגדל כעבור יומיים ל- 3000. הוועד הצליח לגייס רק 120 איש ובתגובה פתחו הגרמנים במאסרים המוניים ברובע היהודי, בעקבות בקשה להארכת הזמן נדחתה מעט הגזרה. בסך הכל גויסו כ- 5000 איש לעבודות כפייה, הם פוזרו בין 30 מחנות ואתרים.
5. במרץ 1943 חויבו היהודים לענוד טלאי צהוב, אך הגזרה לא בוצעה בגלל לחץ של בני הברית האיטלקיים (חלק מהקהילה היהודית היה ממוצא איטלקי).

סעיף ב'

- כ- 5000 יהודים נשלחו למחנות עבודה והועסקו בעבודות כפייה. היהודים התגוררו במחנות בתנאים קשים וסבלו מענישה חמורה. הגרמנים דרשו מיהודי תוניסיה לשלם כסף רב, הפקיעו מיהודים רכוש רב ונכסים ואף שלחו כ- 20 יהודים אל מותם במחנות השמדה באירופה- צעדים אלה הם חלק ממאפייני שואת העם היהודי.
- עם זאת, ניתן לזהות מספר מאפיינים שונים בשואת יהודי תוניסיה שמנעו השמדה המונית, כפי שקרה ביהדות אירופה:
1. הרכב הצבא- החיילים והמפקדים היו לאחר קרב אל-עלמין. הם ראו את חיילי בעלות הברית מתקרבים וידעו שהם לא הולכים להישאר זמן רב בתוניסיה.
  2. בעלות הברית הפציצו בלי הפסקה את מדינות הציר.
  3. תוניסיה הייתה מנותקת ממערך התחבורה של גרמניה וממוקדי ההשמדה. הנאצים לא הצליחו למצוא תחליף בעיקר בשל הפצצות בעלות הברית.

4. תקופת הכיבוש הנאצי הייתה קצרה יחסית (חצי שנה).
5. האוכלוסייה המקומית לא שיתפה פעולה, גם בשל העובדה שלא הייתה תעמולה אנטי יהודית וגם בשל אהדה מסוימת ליהודים בחוגי השלטון.

שאלה מספר 6- קטע מקור- המרד בגטאות

סעיף א'

על פי הקטע, יש לצאת למרד למען הסמל וכדי להותיר חותם היסטורי "למען שלוש שורות בהיסטוריה", למען ידעו הדורות הבאים שהיהודים עמדו על נפשם ונאבקו בצורר הנאצי ולא הלכו כצאן לטבח. בקטע נאמר "אולי בבוא היום, לאחר שנים רבות... יזכרו אותנו... סמל לרוח האדם שאין לדכאה". הכותב מדמה את מאבק היהודים בנאצים למאבק ההרואי של היהודים ברומאים, מאבק שגם דורות רבים לאחר שהסתיים מהווה עדות לגבורת המעטים מול הרבים. השיקולים נגד יציאה למרד בגטאות:

- החשש מעונש קולקטיבי: חברי תנועות המחתרת בגטאות חששו שחשיפת ההתארגנות וההכנות למרד יגררו ענישה קולקטיבית של כל יושבי הגטו. חברי תנועות הנוער, צעירים בשנות העשרים לחייהם, התקשו להחליט על מאבק שסופו כיליון של כל היהודים בגטו.
- יש להעדיף לחימה פרטיזנית ביערות: היכולת לפגוע בגרמנים ביער משמעותית הרבה יותר מלחימה בגטו. בנוסף הסיכוי להינצל בלוחמה פרטיזנית המתאפיינת בפעולות פגע וברח גבוה משמעותית מלחימה עירונית בגטו.
- אחריות לגורל המשפחות: המורדים בגטאות היו חברי תנועות הנוער, צעירים שעסקו בהברחת המזון לגטו. כל זמן שהמשפחות לא שולחו להשמדה הופנתה מרבית תשומת הלב של הצעירים היהודים לדאגה לגורל בני משפחתם ובמצב עניינים זה הכנות למרד היו בעדיפות שנייה.

סעיף ב'

הדרישות של מחברי הכרוז מהתושבים שנשארו בגטו וורשה הן:

- לא להאמין לשקרים שמפיצים הגרמנים על כך שהיהודים שגורשו מוורשה נשלחו למחנות עבודה.
- חובה על היהודים להתנגד לצורר הנאצי ולא ללכת כצאן לטבח.
- אם אין באפשרותם של היהודים להתנגד באופן אקטיבי לגרמנים, עליהם להתחבא ולהקשות ככל האפשר על הנאצים.
- לטענת מחבר הכרוז עדיף מוות בכבוד על התמסרות מרצון לנאצים.

הייחוד של המרד בגטו וורשה לעומת מרידות בגטאות אחרים:

- לאחר שהנאצים נכשלו בניסיון לבצע אקציה בינואר 1943 התארגנה האוכלוסייה האזרחית בגטו למרד: הוכנו מקומות מחבוא, בהם נאגרו מים, מזון ותרופות וכאשר ניסו הנאצים

לחסל את הגטו באפריל 1943 הם נתקלו בגטו ריק מאדם ומולם קבוצות המורדים ערוכות לקרב.

- זו הייתה התקוממות העירונית הראשונה רחבת ההיקף על אדמת אירופה הכבושה, שהחזיקה מעמד קרוב לחודש ימים ושלדיכוייה נדרשו הנאצים להקצות כוחות ניכרים.

נושא ב- בונים את מדינת ישראל במזרח התיכון

פרק ג

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 7-9

שאלה מספר 7- עמדות כלפי היהודים העקורים באירופה וכלפי היישוב הציוני בא"י סעיף א'

עמדת ארצות- הברית ועמדת בריטניה בנוגע לפתרון בעיית העקורים היהודים באירופה. עמדת ארצות-הברית: מתבססת על דו"ח הריסון, השליח המיוחד מטעם נשיא ארצות-הברית שהמליץ לאפשר עלייה מיידית של 100 אלף פליטי שואה יהודים לארץ. הדו"ח התייחס לתנאי החיים של העקורים היהודים, הנתונים לכיבוש האמריקאי וטען כי אין הבדל בין תנאי חייהם במחנות האמריקאיים לבין תנאי חייהם במחנות הנאצים, חוץ מהעובדה שהם הורגים אותם. עמדת ארה"ב כללה שיקולים הומניטאריים. השיקול של נשיא ארצות-הברית, טרומן, היה לאפשר את עליית הפליטים מקורו בעובדה שהוא ראה במצוקת העקורים בעיה הומניטארית ולכן לחץ לפתור את מצוקתם מהר ככל האפשר.

עמדת בריטניה: ממשלת בריטניה, בהנהגת מפלגת הלייבור, הודיעה כי תמשיך במדיניות הספר הלבן, כפי שנקבעה בשנת 1939 ותגביל את העלייה ל-1,500 עולים בחודש. העמדה הבריטית הוצגה בנאום שר החוץ בוויין. לטענת הבריטים א"י אינה יכולה לשמש פתרון למצוקת פליטי השואה היהודים והם צריכים להישאר באירופה ולתרום שם מכישוריהם ומיכולתם לחידוש שגשוגה של אירופה. השיקול שהנחה את הבריטים היה חיזוק הקשר עם מדינות ערב, שהחזיקו במקורות הנפט. הידוק הקשרים של בריטניה עם מדינות ערב, התבטא ביוזמתה להקים את הליגה הערבית: ברית לשיתוף פעולה כלכלי, מדיני וצבאי בין מדינות ערב. בברית היה ייצוג גם לערביי א"י.

סעיף ב'

המידע על השמדת 6 מיליון מבני העם היהודי גרם לזעזוע עמוק בקרב יהודי ארצות הברית. רבים מהמנהיגים והציבור היהודי חשו אשמה על האדישות היחסית שגילו בזמן המלחמה ונרתמו לסייע לעקורים היהודים שהועברו למחנות פליטים ארעיים ברחבי גרמניה. ארגונים יהודיים כמו בני ברית והגיוינט, שבראשית דרכם לא היו חלק מהתנועה הציונית, החלו להתקרב אליה. הם הגיעו למסקנה שהניצולים ירצו לשקם את חייהם במדינה יהודית עצמאית.

ההכאה על חטא העצימה את תחושת האחריות של הקהילה היהודית בארצות הברית לגורל העם היהודי. תחושה זו תורגמה לסיוע פוליטי וכלכלי. יהדות ארצות הברית הגישה לניצולים סיוע

הומניטרי ופעלה רבות למען הכרה אמריקנית במדינת ישראל. יהודי ארצות הברית התגייסו להשגת תמיכה אמריקנית בתוכנית החלוקה (כ"ט בנובמבר 1947). כשהממשל האמריקני חזר בו מתמיכתו במשטר הנאמנות על ארץ ישראל, השדולה היהודית בארצות הברית, בראשותו של הרב סילבר, פעלה לשכנוע האמריקנים לתמוך בתוכנית הנאמנות. פעילות מאסיבית של הרב סטפן וייז והרב סילבר גרמה לכך שהנשיא טרומן היה הראשון שהכיר בקיומה של מדינת ישראל, ואף סייע לה בצעדיה הראשונים.

- **פילנתרופיה**- ארגוני סיוע ועזרה ליהודים בא"י, כגון ארגון "הדסה"- הסתדרות הנשים הציוניות באמריקה. "הדסה" עסקה בעיקר בתחומי בריאות ורווחה (הקמת בתי חולים; בתי ספר להכשרת צוות רפואי; הקמת רשת תחנות יטיפת חלב). מוסדות הארגון שרתו גם את ערביי א"י.
- **תרומות לרכישת ציוד צבאי**- בין 1945-1949 פעלה בארה"ב קבוצת אישים יהודיים שנודעה בכינוי "קבוצת סונבורן", ואשר שמה לה למטרה לסייע לארגון 'ההגנה' במאבקו לעצמאות. הקבוצה קיימה מגביות חשאיות למימון רכישת חומרי גלם עבור תע"ש; קניית נשק; רכישת ציוד קשר ורדיו עבור ההגנה ועוד. עם פרוץ מלחמת העצמאות והגידול בהוצאות, טופל נושא מגביות הרכש על ידי "המגבית היהודית המאוחדת", אשר גייסה את הכספים לקניית הנשק הכבד לצה"ל. כך לדוגמא בשנת 1948 נאספו על ידי הקהילות היהודיות בארה"ב למעלה מ-200 מיליון דולר. כ-70% מכספים אלה נשלחו לישראל. ערב הקמת המדינה יצאה גם גולדה מאיר לארה"ב והצליחה לגייס עוד 50 מיליון דולר לטובת הישוב היהודי, מחצית מסכום זה יועד לצורכי הביטחון של ישראל.
- **עליה בלתי לגאלית**- יהודי ארה"ב היו מעורבים בהגעתם של כ-45% מכלל כ-70,000 המעפילים שניסו להגיע לישראל בין 1945-1948. "קבוצת סונסורן" סייעה גם בגיוס כספים למימון רכישת אוניות המעפילים ובגיוס צוותים ששיטו אוניות אלה אל עבר א"י.
- **לחימה**- עם פרוץ מלחמת העצמאות גויסו לעזרת הישוב, במסגרת המח"ל (מתנדבי חוץ לארץ), למעלה מ-3,000 מתנדבים, חלק ניכר מהם היו אמריקנים. אנשי המח"ל היו בעלי ניסיון קרבי ממלחמת העולם השנייה ולפיכך היו בעלי תרומה מכרעת להצלחת הישוב. הם שובצו בכל יחידות צה"ל, ובחלק מהן, כדוגמת חיל האוויר, היוו חלק נכבד ביותר מכלל הכוח. המפורסם שבהם היה דוד (מיקי) מרכוס, האלוף הראשון בצה"ל, ששירת במלחמת העולם השנייה כקולונל בצבא האמריקני. ביוני 1948 נורה בטעות ונהרג על ידי חייל צה"ל.

שאלה מספר 8- קטע מקור- המאבק בבריטים

סעיף א'

העמדה של בן גוריון כלפי מדיניות בריטניה בא"י:

- אין להסכים עם המדיניות הבריטית לפיה פליטי השואה היהודים צריכים להישאר באירופה, כיוון שהיא תוביל להתפזרות היהודים בכל ארצות תבל.
- יש להיאבק על זכות העלייה לארץ.

- על היישוב היהודי להיאבק על זכותו לבנות את מולדתו ועל עצמאות מדינית בארצו, כנגד כוונת בריטניה לחסל את קיומו הלאומי.

הפעילות של היישוב בשניים מהתחומים לגביהם מצהיר בן גוריון שאין לוותר:

התיישבות:

- **העלייה לביריה:** במרץ 1946 עשו הבריטים חיפושים בהיאחזות הפלמ"ח בביריה הסמוכה לצפת. הבריטים מצאו במקום נשק ומסמכים של ארגון "ההגנה" ובתגובה פינה הצבא הבריטי בכוח את המתיישבים. זה היה ניסיון ראשון של הבריטים לעקור נקודת יישוב יהודית. לאחר שבקשה לאכלס את המקום מחדש נענתה בשלילה על ידי השלטונות הבריטיים, הוחלט לערוך במקום מבצע התיישבות המוני. ארגון "ההגנה" יזם עלייה של יותר מאלפיים צעירים לביריה ונקודת הישוב הוקמה בשנית. למקום הוזעקו תגבורות של הצבא הבריטי, שבעזרת טנקים הרסו את המחנה ואסרו את המתנגדים לפינוי. כעבור שלושה ימים הוקמה הנקודה בשלישית והפעם ויתרו הבריטים והתירו את היאחזותם במקום של כעשרים מתיישבים. ההתיישבות בביריה הוכיחה את נחישותו של הישוב להגן בחירוף נפש על כל נקודת ישוב שקמה, גם במחיר מאבק חסר פשרות בבריטים.
- **מבצע י"א הנקודות:** מבצע התיישבות רחב היקף זה נערך בנגב במטרה להבטיח כי האזור יכלל בשטח המדינה היהודית. במוצאי יום הכיפורים תש"ז (6 באוקטובר 1946) עלו על הקרקע בו זמנית 11 נקודות התיישבות. המבצע תוכנן לפרטי פרטיו בחשאי ומוחלטת ולקחו בו חלק גורמים רבים. האנשים, כלי הרכב והחומרים רוכזו מבעוד מועד ביישובים בדרום ובנגב ששימשו כנקודות זינוק. הבריטים לא תיארו לעצמם שביום הכיפורים, חג כה קדוש ליהודים, תתרחש יוזמה שכזו והופתעו לחלוטין. בתוך יום אחד הוקמו: חצרים, שובל, ניר יצחק, כפר דרום ויישובים נוספים בנגב. הממשל הבריטי השלים עם הקמת היישובים ולא ניסה לפעול בכוח לפנותם.

העפלה- עלייה בלתי לגאלית

פרשת "אקסודוס"

בתחילת יולי 1947 הפליגה מחופי צרפת אוניית המעפילים "אקסודוס", כשעל סיפונה 4,500 מעפילים. ספינות מלחמה בריטיות עקבו אחריה בכל מהלך השייט ועוד בטרם ניסתה לחדור למי החופים של הארץ, ניסו להשתלט עלייה. הבריטים פתחו באש והנחיתו על האקסודוס כוחות של אנשי צי. כתוצאה מתקיפה זו נהרגו שני מעפילים ואיש צוות הספינה ומאות מעפילים שנאבקו בבריטים נפצעו. האונייה נגררה לנמל חיפה ומעפיליה הועברו בכוח לספינות בריטיות לגירוש מהארץ. הפעם שינו הבריטים ממנהגם והחליטו לא לגרש את המעפילים לאי קפריסין, אלא חזרה לאירופה. האונייה גורשה לצרפת, אך המעפילים סרבו לרדת והם הופנו לגרמניה, שם הורדו בכוח. העולם כולו עקב אחר מאבקם של מעפילי אקסודוס, ובדעת הקהל העולמית נצטיירה בריטניה כמדינה חסרת מצפון. פרשת אקסודוס הציבה שוב במרכז תשומת הלב העולמית את בעיית פליטי השואה ואת הצורך להביאם ארצה. בחודשים שבהם מיקדה הפרשה את תשומת הלב העולמית התנהלו באו"ם הדיונים שקדמו להחלטת החלוקה (החלטת כ"ט בנובמבר שקבעה את חלוקת ארץ-

ישראל והקמת מדינת ישראל) ואין ספק שסבלם הרב של מעפילי אקסודוס השפיע על תמיכת המדינות ברעיון החלוקה.

סעיף ב'

ההבדלים בין "מאבק צמוד" ו"מאבק רצוף":

1. מאבק צמוד מתמקד בהעפלה ובהתיישבות. מאבק רצוף גורס כי לצד המאבק בנתיבי העפלה וההתיישבות יש להוביל אפיק מאבק נפרד - מאבק חמוש.
2. המאבק הצמוד כרוך במינימום קורבנות ליישוב ולבריטים - מאבק מוסרי. המאבק הרצוף גרס ששיקולים מוסריים אינם צריכים לבלום את סילוק הבריטים מארץ-ישראל.
3. המאבק הצמוד סבר שטרם מוצו האופציות המדיניות וניתן להקים מדינה יהודית תוך שיתוף פעולה עם הבריטים. המאבק הרצוף לא ראה סיכוי בשיתוף פעולה מדיני עם הבריטים וסבר שהמהלכים המדיניים לא יובילו לעזיבת הבריטים את הארץ. תומכי המאבק הרצוף ראו בבריטים כוח קולוניאלי כובש שיש לסלקו מארץ-ישראל.

שאלה מספר 9 - מלחמת העצמאות - חלק א' והכרזת המדינה

סעיף א'

בבסיסה של התוכנית עמדה התפיסה, כי לקראת פלישה ערבית שתרחש ללא ספק עם סיום שלטון המנדט הבריטי ב-15 במאי 1948, יש להשתלט על שטחה של המדינה העברית ולהגן על גבולותיה וליצור רצף טריטוריאלי ע"י כיבוש כפרים ערביים, שכונות וערים ערביות. התושבים הערבים שיביעו תמיכה בארגון יורשו להישאר בתחום האזור היהודי, ואילו האחרים יגורשו או יותר להם להימלט. נוסף על כך, יש לכבוש תחנות משטרה, תחנות רכבת ומשלטים חשובים.

הקשיים שלהם ניסתה לתת מענה:

- א. לא היה רצף טריטוריאלי בין הישובים היהודיים בארץ ישראל. בין הישובים היו כפרים, שכונות וערים ערביות.
- ב. קיומם של מאחזים אסטרטגיים חשובים לערבים בארץ ישראל ובהם תחנות משטרה, תחנות רכבת ומשלטים חשובים.

סעיף ב'

טיעונים בעד מועד ההכרזה:

1. הצורך למלא את החלל שיווצר עם סיום המנדט הבריטי ב-15 במאי 1948.
2. התחושה כי דחיית ההכרזה על מדינה תפעל לרעת היישוב, ותהיה החמצה לדורות, בבחינת "עכשו או לעולם לא". זו שעה היסטורית שלה מחכה היישוב היהודי זה 70 שנה, ויש לנצלה.
3. אם יפלו צבאות ערב, תהיה הפלישה למדינה עצמאית וריבונית, ועובדה זו תקל את המאבק במוסדות הבינלאומיים.
4. כל ההישגים של היישוב היהודי בבניית הבית הלאומי: מוסדות לאומיים, תשתית כלכלית,

כוח צבאי, מערך שירותים בתחום הכלכלי-חברתי, היו בבחינת גורם דוחף לקבלת ההחלטה. היישוב מוכן לעצמאות בכל המישורים, ויוכל לעמוד באתגרים העומדים בפניו כיישוב עצמאי.

טיעונים נגד מועד ההכרזה:

1. חשש שהמדינה לא תעמוד בהתקפה משולבת של צבאות ערב. נציגי ה"הגנה" התייחסו לכוחו של הלגיון הערבי.
2. סכנה של ריב פנימי, שעלול להשפיע לרעה על כושר הלחימה של היישוב היהודי ועל המורל של חייליו.
3. לחצים כבדים מצד ארצות הברית שאיימה בהקפאת כספי הסיוע של יהודי ארצות הברית. נשללה מראש כל אפשרות של סיוע צבאי-אמריקאי.

פרק ד

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 10-12

שאלה מספר 10 - קטע מקור - מלחמת ששת הימים

סעיף א'

ישראל החליטה לפתוח במלחמה בחזית הדרום ביוני 1967 מהסיבות הבאות:

- א. ישראל פיתחה "קווים אדומים שהפרתם על ידי האויב נחשבה גורם המצדיק הנחתה...נאצר חצה כמה קווים אדומים יותר מכל הכבידו על ישראל ריכוזי הכוחות המצריים בקדמת סיני"- ההנחה בישראל הייתה כי הצבא המצרי מתכוון למלחמה ולכן יש לגייס כוחות צבא מנגד לכוחות המצריים כדי לבלום התקפה מצרית אפשרית. המצב נראה כמסוכן "המעבר מהיערכות הגנתית למתקפה עלול להיות קצר...".
- ב. השפעתה של המלחמה הקרה על התפתחות העימות ועל פרוץ המלחמה. במהלך המלחמה הקרה גברו נקודות המחלוקת, החיכוך והעימות בין שתי מעצמות העל באזורים שונים בעולם. בתקופה זו הייתה המלחמה בוויטנאם גורם שהעמיק את הפערים ואת הניגודים. גם במזרח התיכון התרחב הקרע בעקבות העימות בין שתי מעצמות העל: ברית המועצות התקרבה למצרים ולסוריה, וסיפקה להן נשק, ואילו ארצות הברית וישראל הידקו את הקשרים ביניהן. ארצות הברית החלה לספק לישראל באופן ישיר נשק כבד, טנקים וטילים נגד מטוסים.
- ג. הקמת אש"ף ומרכזיותה של הבעיה הפלשתינית ביחסי ישראל- מדינות ערב. ועידת הפסגה הערבית הראשונה התקיימה ב-1964. בוועידה נידונה בעיית הפליטים הפלשתינים, והוחלט על הקמת הארגון לשחרור פלשתיין, אש"ף, כארגון גג לארגונים פלשתיניים שקמו בכמה מדינות ערביות. הקמת ארגון מדיני- צבאי נועדה לשרת את מדיניות החוץ הערבית במאבקה עם ישראל ו"לשחרר את אדמת פלשתיין" מידי ישראל. הארגון אימץ אמנה לאומית שבה הוגדרו מטרות הארגון: פלשתיין היא מולדתו של העם הפלשתיני, הזכאי לזכות להגדרה עצמית. שחרור אדמת פלשתיין יהיה מוחלט, ויושג אך ורק בכוח. ארגון אש"ף החל בפעולות

חבלה נגד ישראל, והחרדה גברה על רקע חתימת הסכם הגנה משותף בין מצרים לסוריה.

סעיף ב'

ההשפעות של מלחמת ששת הימים על החברה והכלכלה במדינת ישראל:

- א. השפל הכלכלי שאפיין את ישראל ערב המלחמה התחלף בגאות כלכלית. קשרי החוץ של ישראל עם מדינות רבות התרחבו, והחלה תקופה של תנופה כלכלית שנבעה בעיקר הודות לשיקום השטחים שנכבשו וביצורים, להרחבת תנופת הבנייה ולקשרים הכלכליים עם האוכלוסייה הערבית בשטחים שהייתה כוח עבודה זול. הממשלה ביצעה פרויקטים רבים בתחום הביטחון, ובהם הקמת קו הביצורים, "קו בר לב", בתעלת סואץ. כל אלה יצרו אווירה של פריחה כלכלית שבחלקה הייתה לא מבוקרת.
- ב. החזקת שטחים רחבים חייבה שליטה על אוכלוסייה ערבית גדולה. ישראל לא סיפחה את כל השטחים הכבושים למעט ירושלים המזרחית ורמת הגולן, ועתידם נותר שנוי במחלוקת. ביתר השטחים הנהיגה ישראל משטר צבאי, שאפשר לאוכלוסייה המקומית לקיים את מערכות המינהל שברשותה, ולפעול על פי החוקים המקומיים שהיו נהוגים קודם לכיבוש. משה דיין הנהיג מדיניות של "גשרים פתוחים", שהבטיחה מעבר חופשי של אנשים וסחורות בין הגדה המערבית לבין ירדן. כל עוד לא גילו התושבים הערבים סימני התנגדות, ניסה הממשל הצבאי לשמור על מדיניות ליברלית ומתונה ככל האפשר. האיסורים שחלו על האוכלוסייה המקומית היו בעיקר בתחום הפוליטי, שכללו איסור על האוכלוסייה להתארגן פוליטית למימוש זכויותיה הלאומיות. אבל בתחום הכלכלי ניתנה לאוכלוסייה חירות שאפשרה לה להתפתח, פותחו תשתיות, החקלאות שופרה והאבטלה חוסלה. האוכלוסייה כלה ליהנות מעלייה ברמת החיים ומרווחה כלכלית יחסית.

שאלה מספר 11 - מלחמת יום כיפורים

סעיף א'

ישראל הופתעה כאשר פרצה מלחמת יום הכיפורים מהסיבות הבאות:

1. **השאננות הישראלית**- האופוריה בעקבות הניצחון במלחמת ששת הימים הכניס את העם וחשוב יותר את הנהגת המדינה לשאננות. המנהיגות הצבאית קפאה על שמריה ויצרה קונספציה על פיה לישראל ישנה עליונות צבאית והמצרים (שכאמור נתפסו כאיום העיקרי). לא יעזו להתקיף את ישראל. ביטוי לכך היה למשל קו בר לב.
2. **הערכה מוטעית של צעדי מצרים וסוריה**- התפיסה שאין כל ממש באיומי הערבים, גרמה לאי הבנת המהלכים המדיניים והתמרונים הצבאיים של מדינות ערב. כתוצאה מכך לא ננקטו צעדי הרתעה מקדימים כמו למשל גיוס מילואים שיכל להרתיע את המצרים והסורים מלצאת למלחמה.
3. **המודיעין**- ישראל בנתה מערך מודיעין משוכלל שהיה אמור לספק התרעה של מספר ימים במקרה של פריצת מלחמה, המודיעין אמנם היה משוכלל אך לא תירגם נכון את פעולות

הערבים בשל העובדה שהוא היה כבול בקונספציה (אותה תפיסה על פיה הערבים לא יעזו להתקיף את ישראל משום שהם חוששים).
 בערב יום הכיפורים הוכרז בצה"ל על דרגת כוננות ג'. דרגה שצה"ל לא נזקק לה מאז מלחמת ששת הימים. עם זאת עדיין הייתה הערכת מודיעין, שנתמכה גם על ידי מודיעין אמריקני, כי לא צפויה מלחמה כוללת לכל היותר פשיטות ותקריות. אי לכך לא הוכרז על גיוס מילואים.
 המצרים והסורים האמינו כי בחרו בעיתוי הטוב ביותר, בישראל נערכו בחירות והממשלה הייתה עסוקה, נשיא ארה"ב ניקסון היה שקוע בפרשת ווטרגייט והעיקר: יום הכיפורים הוא יום שבתון מלא בישראל. התחבורה הציבורית משותקת, מערכות התקשורת אינן מתפקדות, העיתונים אינם מופיעים ובצבא נותרים בתורנות כוחות קטנים. אמנם גם הערבים היו נתונים באותה עת בצום הרמד'אן, אולם דווקא בשל כך האמינו הערבים שישראל לא תבנה על התקפה ערבית.

סעיף ב'

שלוש מהשפעות מלחמת יום הכיפורים בתחומים השונים:

1. **ניצחון צבאי בשדה הקרב לצד מחיר מלחמה כבד:** צה"ל הצליח, למרות ההפתעה ותנאי הפתיחה הקשים של המלחמה ליטול את היוזמה ולעבור ממגננה למתקפה. בסיום המלחמה ניצב הצבא הישראלי בטווח תותחים מדמשק (40 ק"מ מהבירה הסורית) וחדר לעומק השטח המצרי כשהוא מגיע למרחק 70 ק"מ מקהיר. אך המחיר ששילמה ישראל היה כבד ביותר: למעלה מ-2500 הרוגים, כ-7500 פצועים, 301 שבויים ועשרות נעדרים. צה"ל שילם מחיר כבד באבדות שריון ומטוסים והמשק הישראלי ספג מהלומה כלכלית, שהובילה לקיפאון במשק וליצירת אינפלציה. למרות הניצחון בשדה הקרב הביאה המלחמה להתערערות תחושת הביטחון והאמונה בשיקול הדעת של אישי ציבור בצבא ובדרג הפוליטי.
2. **משבר פוליטי-** בנובמבר 1973 החליטה הממשלה להקים ועדת חקירה שתחקור את מה שהוגדר כ"מחדל יום הכיפורים". בראש הוועדה עמד השופט שמעון אגרנט. הוועדה הגישה דו"ח ביניים שעסק בהכנות למלחמה. על פי הדו"ח הזמני מי שצריך לשאת באחריות אישית למלחמה זה הדרג הצבאי ולא הדרג המדיני. הדו"ח חולל סערה ציבורית שרק הגבירה את המחאה, גל המחאה בעקבות המלחמה הגיע לשיאו בפעולת מחאה של סרן צעיר בשם מוטי אשכנזי שהיה מפקד מוצב בקו המוצבים מול מצרים. סרן אשכנזי עשה מעשה שנתפס כחתרני כאשר החזיר את עיטור הגבורה שזכה על חלקו בקרבות התעלה. סופה של מחאת יום כיפור בהתפטרות ראש הממשלה גולדה מאיר והחלפתה על ידי בן דור חדש בשם יצחק רבין. שלוש שנים לאחר מיכן הושלמה רעידת אדמה בעקבות מלחמת יום הכיפורים כאשר לראשונה עלה הליכוד בראשות מנחם בגין לשלטון.
3. **פוליטיקה בינלאומית-** היחסים בין ארצות הברית לברית המועצות הורעו. סאדאת חיזק את הקשרים עם ארצות הברית תוך התרחקות מברית המועצות. בחסותה של ארצות הברית נחתמו הסכמי הפרדת כוחות בין מצרים לישראל, כאשר ארצות הברית במקביל מסייעת למצרים לשקם את הערים מסביב לתעלה וכן מעניקה תמיכה כלכלית לישראל.

בנוסף, ארגון מדינות ערב המפיקות נפט הודיע עוד בעיצומה של המלחמה על הפחתת ייצור הנפט, עד אשר תיסוג ישראל מהשטחים הכבושים. בשלב הבא הופסקה לחלוטין מכירת הנפט לארצות הברית בשל תמיכתה בישראל. מדינות ערב הוכיחו, למרות התבוסה בתוצאות המלחמה, את כוחן להשפיע על היציבות הכלכלית באמצעות נשק הנפט. במאבק זה ידן הייתה על העליונה.

שאלה מספר 12- עלייה וקליטה בעשורים האחרונים של המאה ה-20

סעיף א'

בסוף שנות ה-80 שטף את ברה"מ גל של לאומיות, שניזון ממדיניות ה"פרסטרויקה" (בניה מחדש) של גורבצ'וב. מדיניותו הליברלית עוררה את שאיפות המיעוטים בברה"מ לעצמאות. ב-1990 הכריזו כל 15 הרפובליקות הסובייטיות על עצמאותן וב-1991 מוסדותיה של ברה"מ פורקו. גורלה של ברה"מ נחתם בפגישה של נשיאי רוסיה, אוקראינה ובלרוס. בעקבות הפירוק הוקם גוף שנקרא "חבר העמים". גוף זה מהווה מסגרת על לרפובליקות ששמרו על עצמאותן, הן מתאמות ביניהן מהלכים כלכליים וביטחוניים. תקופה זו הובילה את "חבר העמים" למשבר חמור, היה חשש לביטחון האישי ורבים רצו להגר. עד 2004 הגיעו לארץ כמיליון ו-200 אלף עולים מברה"מ לשעבר המהווים בארץ את הקבוצה האתנית הגדולה ביותר. (כ-20%)

גורמי העלייה ההמונית:

1. אנטישמיות- אמנם האנטישמיות הרשמית – ממלכתית הצטמצמה, אך האנטישמיות העממית התחזקה. עם נפילת ברה"מ שרר חוסר סדר וגדל חוסר הביטחון הפנימי ועימו החשש לגורל היהודים.
  2. הקמת מדינת ישראל הפכה לסמל ולתקווה עבור יהודי ברה"מ. בואן של משלחות ספורטאים, אמנים ותיירים מישראל וארצות נוספות, הגבירו את הלאומיות היהודית והרצון לעלות לארץ.
- הקשיים של העולים עד עלייתם לארץ או בתהליך הקליטה בה היו:**
- א. רווחה- בין העולים היו מבוגרים רבים שהיו זקוקים לטיפול רפואי, או בגיל פנסיה. מדינת ישראל התקשתה להתמודד עם מספר עולים גדול המהווים נטל כלכלי.
  - ב. תפיסה פוליטית- העולים הגיעו מחברה קומוניסטית שבה המדינה מעורבת בכל תחום, והשירותים הממלכתיים ניתנים בכל תחום. הם הגיעו לחברה קפיטליסטית שבה מעורבות המדינה היא חלקית.
  - ג. היחס לדת- החברה הסובייטית היא אנטי דמוקרטית ואנטי דתית, ואילו בחברה הישראלית אין הפרדה בן דת ומדינה והדת ממלאת תפקיד ממלכתי. בעיית הגיור הציקה לעולים. רבים מהם ויתרו על הגיור בגלל ההליך הנוקשה של הממסד האורתודוכסי.
  - ד. מקצוע ומצב כלכלי- רבים מהעולים לא נקלטו במקצועות בהם עבדו בברית המועצות. חלק גדול מהם נאלץ לשנות את מקצועו, לעתים למקצוע קרוב או שונה לחלוטין. ברוב המקרים למקצוע נחות יותר. רבים התקשו להתמודד עם היוזמה הפרטית אליה לא היו רגילים.

סעיף ב'

קליטת העולים בשנות ה-90 לא דמתה לזו שבשנות ה-50. בשנות ה-90 חל שינוי בחברה הישראלית לכיוון של יתר פתיחות וסובלנות, יתר פלורליזם, המאפשר קיומן של יותר קהילות וזהויות. השינוי התבטא בקליטת העולים:

- בעבר העולים נשלחו למרכזי הקליטה והעניקו להם סל קליטה, שאפשר להם להתאקלם. מרכזי הקליטה סייעו לעולים רבים למצוא את מקומם בארץ. עם סיום תקופת ההתאקלמות הם הופנו להתיישבות. כעת, חל שינוי במדיניות הקליטה, העולה שהגיע לשדה התעופה הופנה מייד ליישוב בו בחר לחיות-ללא שהות ביניים במרכז הקליטה.
- העולים קיבלו כסף מזומן, מימון לימוד אולפן ותשלום שכר דירה במשך השנה הראשונה לשהותם בארץ.
- המדיניות בתחום הנחלת השפה- המדינה נקטה בעמדה סובלנית כלפי התרבות והלשון הרוסית. הדבר התבטא בפרסום ברוסית: כתוביות בטלוויזיה, הקלות לתלמידים עולים ועוד. הכוונה הייתה להעניק לעולים תחושה כי הם שותפים שווים בחברה הישראלית. עם זאת הממשלה המשיכה בהנחלת הלשון העברית באמצעות אולפנים. מבחינת העולים האולפן נחשב ל"טקס מעבר" המאפשר שילוב בחברה הישראלית- מכשיר שיאפשר להם לרכוש מקצוע. בניגוד לשלטון שקיווה כי העולים יזנחו את תרבותם, העולים לא היו מוכנים לוותר על התרבות הרוסית. מדיניות "כור ההיתוך" שהייתה נהוגה בשנות ה-50, חייבה טמיעה של העולים החדשים, שהגיעו מתרבויות שונות, בתרבות הצברית שהייתה נהוגה בארץ. מוסדות המדינה וביניהם מערכת החינוך וצה"ל פעלו למיזוג וטמיעה של העולים החדשים בתרבות הקיימת. תפיסת "כור ההיתוך" לא הייתה פלורליסטית במהותה.
- חברה רב-תרבותית, היא חברה המאפשרת לכל קבוצה לשמור על תרבותה ושפתה ולשלב בחברה הישראלית, מבלי לוותר על זהותה הייחודית. תפיסה זו היא תפיסה פלורליסטית וסובלנית.